

CMSD

NATIONAL
CONFERENCE
2022

รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายด้านการจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 7

"นวัตกรรมการจัดการชุมชน
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน"

รายชื่อคณะกรรมการฝ่ายพิจารณาบทความและตรวจทานเอกสาร และผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 7

ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา
รองศาสตราจารย์ ดร.จงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.อุทัย ปริญญาสุทธินันท์
รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย ภูวนาถวิจิตร
รองศาสตราจารย์เอมอร เจียรมาศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณภัทร วิศวะกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์ชนก เครือสุคนธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสระ บุญญะฤทธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สยาม ราชวัตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุประภา สมนึกพงษ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา พุฒจร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศราพร พรหมนิมิตกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวรรยา ธรรมอภิพล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรวดี อึ้งโพธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร ชลสาคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงสุตา ภูส์ว่าง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ระพี แสงสาคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงพันธ์ ต้นตระกูล
อาจารย์ ดร.สมยศ โอ่งเคลือบ
อาจารย์ ดร.อรยา พรเอี่ยมมงคล
อาจารย์ ดร.ปรีวิทย์ ไวยาชาชีวะ
อาจารย์ ดร.ส่งเสริม แสงทอง
อาจารย์ ดร.ธิตีพัทธ์ บุญปก
อาจารย์ ดร.อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง
อาจารย์ ดร.ศรันยา เผือกผ่อง
อาจารย์ ดร.สุนี คำนวลศิลป์
อาจารย์ ดร.จรรยาบรรณ สุธรรมมา
อาจารย์รชกร วชิรสิโรตม
อาจารย์วันชัย เจือบุญ
นางสาวสุนิสา วงศ์ประทุม

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
การเปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มแปลงใหญ่ข้าว ตำบลหัวฝาย อำเภอสองเม่น จังหวัดแพร่	
พัชรินทร์ ชุ่มเย็น และทิพย์สุดา พุฒจร.....	545
การจัดการขยะติดเชื้อจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของชุมชน หลังวัดดอนตูม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	
บุษราภรณ์ สุวรรณเสวก และนรินทร์ สังข์รักษา.....	556
พฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19	
จงวิสุทธิ ลอยลม, ชินภพ ขอบุญ, นราวิชญ์ คำปวง, ศุภฤกษ์ พิบูลย์, เกณฑ์พล นาคสุข, สหัสวรรษ นามละคร, ชาลิตี จันชนะกิจ, พีรฤดี สุขนิกร และทรงสุดา ภู่ว่าง	565
ระดับปริญญาบัณฑิต ห้องที่ 6 HB 7405 ความมั่นคงด้านอาหารและการจัดการสิ่งแวดล้อม (2)	
สถานการณ์ขยะติดเชื้อและความรู้ในการจัดการขยะติดเชื้อจากครัวเรือนที่พักอาศัยในชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ระลอกที่ 4	
กัญญาวิวี โชติยะซัชชัย และสวรรยา ธรรมอภิพล.....	579
การใช้ที่ดินระดับครัวเรือนตามหลักทฤษฎีใหม่ของชุมชนบ้านวังยาง หมู่ที่ 5 ตำบลวังยาง อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี	
ศุภรัตน์ แสงหนู และวันชัย.....	589
การคงอยู่ของเกษตรกรในเมืองในบริบทการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน กรณีศึกษา : ชุมชนคลองใหม่ จังหวัดนครปฐม	
สุวิมล บุญสมบัติ และสวรรยา ธรรมอภิพล.....	602
การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนบ้านคลองลาด จังหวัดเพชรบุรี	
ปิยมล ไทยอุดม และสวรรยา ธรรมอภิพล.....	614
การจัดการน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านปากช่อง จังหวัดนครนายก	
กัญญาภักดิ์ มาลัยหอม และสวรรยา ธรรมอภิพล.....	623
สถานการณ์ขยะพลาสติกและการจัดการขยะพลาสติกจากครัวเรือนที่พักอาศัยในหมู่บ้านภัทรไพโรเวท 2 จังหวัดปทุมธานี ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ระลอกที่ 5	
ราตรี มาทอง และสวรรยา ธรรมอภิพล.....	632
สถานการณ์ขยะอาหารและการจัดการขยะอาหารจากครัวเรือนที่พักอาศัยในชุมชนบ้านน้ำเย็น จังหวัดชุมพร ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ระลอกที่ 4	
ชไมพร ช่วงชุมท์ส่อง และสวรรยา ธรรมอภิพล.....	643
ระดับปริญญาบัณฑิต ห้องที่ 7 HB 7210 สุขภาวะชุมชนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต (1)	
ศูนย์การเรียนรู้โหนด นา เล : นวัตกรรมสังคมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	
วิศรา ว่องวิทยา, พิมพ์ประกาย จิตรแก้ว, ภูวดล สุทธิชาติ และอุทัย ปริญญาสุทธินันท์.....	652
การดำรงชีพกับความอยู่ดีมีสุขเชิงอัตวิสัยของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ชุมชนบ้านหนองปลิง ตำบลรัตภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา	
คีตกานท์ ทองฉิม, ขนิษฐา แก้วกุนนิล, เขมิภา ตันติเวชรกุล และอุทัย ปริญญาสุทธินันท์.....	662

การจัดการน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านปากช่อง จังหวัดนครนายก

WATER MANAGEMENT THROUGH COMMUNITY PARTICIPATION
CASE STUDY OF BAN PAK CHONG COMMUNITY, NAKHON NAYOK PROVINCE

กัญญาภัค มาลัยหอม¹ และ สวรรยา ธรรมอภิพล²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการใช้น้ำและสภาพปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของชุมชนบ้านปากช่อง และ 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของชุมชนบ้านปากช่อง พื้นที่ศึกษาคือชุมชนปากช่อง ตำบลเขาพระ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ดำเนินการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่ม ได้แก่ เกษตรกรที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านปากช่อง ตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่น้อยกว่า 5 ปี และ ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการชลประทานนครนายก สำนักงานชลประทานที่ 9 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต จะนำมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการ ก่อนนำมาวิเคราะห์เนื้อหา สรุปและนำเสนอแบบพรรณนาความ

ผลการศึกษาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของชุมชนบ้านปากช่อง จังหวัดนครนายก พบว่า ส่วนใหญ่มีการใช้น้ำเพื่อทำนาข้าว การปลูกไม้ผล และการปลูกพืชสมุนไพรและผักสวนครัว ตามลำดับ แหล่งน้ำหลักเพื่อการเกษตรกรรมในชุมชนบ้านปากช่องมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยปรือ และการขุดบ่อน้ำหรือสระน้ำ เพื่อสำรองน้ำไว้ในฤดูแล้ง ปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของชุมชนคือปริมาณน้ำเพื่อการเกษตรกรรมในช่วงฤดูแล้งไม่เพียงพอ ทำให้สามารถปลูกข้าวได้เพียงครั้งเดียว/ปี เกษตรกรบางรายปรับตัวปลูกพืชใช้น้ำน้อยแทนการทำนาข้าว(นาปรัง)ในช่วงฤดูแล้ง ส่วนผลการศึกษามีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม พบว่า มีส่วนร่วมระหว่างองค์กรภาครัฐ คือ ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการชลประทานนครนายก สำนักงานชลประทานที่ 9 และเกษตรกรผู้ใช้น้ำชุมชนบ้านปากช่อง ในขั้นตอน 1) การประชุมเพื่อรับฟังปัญหาและเสนอความต้องการของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ เป็นประจำทุก 3 เดือน 2) การลงพื้นที่ของฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการชลประทานนครนายก เพื่อแจ้งข้อมูลสถานการณ์น้ำ แผนงานและมาตรการในการช่วยเหลือสนับสนุนของภาครัฐ 3) การจัดสรรการใช้น้ำ และมาตรการช่วยเหลือจากภาครัฐ เกษตรกรได้รับอย่างเท่าเทียมกัน 4) การติดตามและประเมินผลการดำเนินการจัดการน้ำ โดยฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการชลประทานนครนายก ซึ่งจะนำผลการประเมินแจ้งทราบในเวทีประชาคมที่มีการประชุมร่วมกันระหว่างภาครัฐและเกษตรกร ที่จัดขึ้นทุก 3 เดือน

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำ จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือทั้งภาคประชาชน (เกษตรกรผู้ใช้น้ำ) ในฐานะผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ และภาครัฐ (ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการชลประทานนครนายก) ในฐานะผู้กำหนดนโยบายและแนวทางในการใช้ประโยชน์ ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นพื้นที่ที่สำคัญที่ช่วยในการสะท้อนข้อมูลเพื่อให้เกิดการบูรณาการบริหารจัดการน้ำเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม, การมีส่วนร่วมของชุมชน, การจัดการน้ำ

¹ นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

Abstract

The study aims to 1) investigate water use and its problems during agricultural activities in the Ban Pak Chong community, Khao Phra Subdistrict, Muang District, Nakhon Nayok Province; 2) investigate community engagement in addressing such water use issues in this community. This qualitative research was carried out with the implementation of interviews of two groups of informants: farmers whose hometown is Ban Pak Chong and whose experience in farming is more than five years; and one officer from Water Supply and Maintenance Department 3, Nakhon Nayok Irrigation Project, Regional Irrigation Office 9. The data gathering tools included a semi-structured interview, documents and research studies as qualitative data, an in-depth interview, and an observation. The triangulation was also implemented prior to the content analysis, along with descriptive findings and discussions. For the use of water for agriculture in the community, a large amount of water was for rice farming, fruit tree planting and herb and vegetable planting, respectively. The main water source came from Huay Prue Reservoir and household wells and ponds. to reserve water for the dry season. The problem of water use for community agriculture was an insufficient amount of water for agriculture during the dry season, resulting in the community planting and cultivating rice once a year. Some farmers had to grow crops that consume less water instead of double cropping of rice (second rice fields) during the dry season. In dealing with the water use problems, it was found that there was the participation between the Water Supply and Maintenance Department 3, Nakhon Nayok Irrigation Project, Regional Irrigation Office 9 and farmers who use water in Ban Pak Chong, including 1) holding a meeting to address problems and propose the needs of farmers who use water every 3 months, 2) the officer visiting the community area to come up with plans and measures supports from the government, 3) equitable water supply from the government, and 4) monitoring and evaluating water management actions. For the latter, the officer will inform the evaluation results later in each meeting. It is clear from the analysis that, to tackle the problem of water use, the cCooperation from the public and the private sectors, farmers, and the government for introducing policies and guidelines for water use. Such engagement tends to be a crucial aspect in reflecting information regarding the water management and use in the community.

Keywords: WATER USE FOR AGRICULTURE, COMMUNITY ENGAGEMENT, WATER MANAGEMENT

1. บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในการอุปโภคบริโภค โดยการใช้กินและดื่ม การอาบน้ำ ซักล้าง ซ้ำระล้างร่างกาย โดยเฉลี่ยวันละ 50-250 ลิตร/คน/วัน (การประปาส่วนภูมิภาค, 2548) นอกจากนี้มนุษย์ยังใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในทางอ้อม เช่น การใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม ชลประทานและปศุสัตว์ โรงงานอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การผลิตไฟฟ้า เป็นต้น และจากการที่ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม (Agricultural Country) น้ำจึงเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่ง

จากข้อมูลการใช้น้ำของประเทศไทยในปี 2563 พบว่า ประเทศไทยมีความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมประมาณ 21,826,000 ลิตร (กรมชลประทาน, 2564) แต่ประเทศไทยกลับมีแนวโน้มประสบปัญหาการขาดแคลนอยู่บ่อยครั้งและนับวันจะมีความรุนแรงมากขึ้น อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาน้อยลง ดังจะเห็นได้จากข้อมูลปริมาณน้ำฝนที่ตกของประเทศไทยในปี 2560-2563 เท่ากับ 401,176.70 มิลลิเมตร (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2564) ทำให้แหล่งน้ำผิวดินที่เก็บกักน้ำตามเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำมีปริมาณไม่เพียงพอ ซึ่ง

จะเห็นได้จากข้อมูลปริมาณน้ำที่ใช้จากเขื่อนในประเทศไทยปี 2560-2563 มีปริมาณการใช้น้ำ 136,329 ล้านลูกบาศก์เมตร (คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ, 2564) ทำให้การใช้น้ำกับปริมาณน้ำที่ไม่สมดุลกันจึงเกิดการขาดแคลนน้ำ รวมถึงสาเหตุจากฝนทิ้งช่วงประกอบกับความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมที่เพิ่มสูงขึ้น เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ น้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการและความขัดแย้งจากการแย่งชิงน้ำเพื่อการเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรลดลงผลผลิตทางการเกษตรคุณภาพต่ำ ทำให้ราคาผลผลิตลดลง เกิดความยากจน และเกิดการสูญเสียจากการทิ้งร้างที่ดิน ไม่เพียงพอต่อการบริโภค และการเลี้ยงปศุสัตว์ เกิดความเสียหายต่อที่อยู่อาศัยของสัตว์ ที่ได้รับผลกระทบทั้งบนบกและในน้ำ ผลผลิตทางการเกษตรคุณภาพต่ำ (ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ, 2555)

จังหวัดนครนายก เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสามเหลี่ยมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่เรียกว่า “ที่ราบกรุงเทพ” ลักษณะดินเป็นดินปนทรายและดินเหนียวเหมาะแก่การทำนา ทำสวนผลไม้ และการอยู่อาศัย รายได้จาก ภาคการเกษตรกรรม การป่าไม้และการประมง เป็นสาขาที่สร้างรายได้หลักอันดับหนึ่งของจังหวัดนครนายก คิดเป็นร้อยละ 20.42 โดยมีพื้นที่เกษตรกรรม มากถึงร้อยละ 51.80 ของพื้นที่จังหวัด โดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวในจังหวัดนครนายก มีพื้นที่ทำนามากถึง 515,441ไร่ คิดเป็นร้อยละ 77.21 ของพื้นที่เกษตรกรรมของจังหวัด รองลงมาคือ พื้นที่สวนไม้ผล และไม้ยืนต้น ประมาณ 91,470 ไร่ โดยไม้ผลที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับปลูกกันมาก ได้แก่ มะยงชิด มะม่วง มะนาว ส้มโอ กล้วยน้ำว้า กระท้อน ทูเรียน มะปรางหวาน กล้วย หอม มังคุด ขนุน เงาะ มะดัน และไผ่เลี้ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมะยงชิด มะปรางหวานที่นับว่าเป็นผลไม้ที่มี ชื่อเสียงของจังหวัดนครนายก และเนื่องจากการทำสวนไม้ผลในจังหวัดส่วนใหญ่เป็นแบบสวนผสมผสาน ทำให้มีผลผลิตจากผลไม้ชนิดต่างๆ ผลัดเปลี่ยนกันออกตลอดทั้งปี ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรเป็นอย่างมาก ส่วนการปลูกพืชผักและสมุนไพร มีประมาณ 8,569 ไร่ เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน และจำหน่ายภายในจังหวัดและพื้นที่จังหวัดข้างเคียง เช่น ตลาดปราจีนบุรี ตลาดไท และตลาดสี่มุมเมือง โดยปลูกกันมากในพื้นที่อำเภอบ้านนา อำเภอเมืองนครนายก อำเภอองครักษ์ และอำเภอปากพลี (สำนักงานจังหวัดนครนายก, มปป.) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทรัพยากรน้ำมีความสำคัญต่อการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนและจังหวัด ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการใช้น้ำและสภาพปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของชุมชนบ้านปากช่อง ตำบลเขาพระ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก และศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม เพื่อเป็นประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นและองค์กรที่เกี่ยวข้องในการนำไปกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนและจังหวัดเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาการใช้น้ำและสภาพปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของชุมชนบ้านปากช่อง จังหวัดนครนายก
- 2.2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม

3. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

3.1 สถานการณ์น้ำในประเทศไทย

ปริมาณน้ำฝนโดยรวมของประเทศไทยในช่วงปี 2559-2560 พบว่ามีปริมาณ 107,871.70 มิลลิเมตรต่อปี และ 125,520.50 มิลลิเมตรต่อปี และมีแนวโน้มลดลงจาก 125,520.50 มิลลิเมตรต่อปี ในปี 2560 เหลือเพียง 99,768.40 มิลลิเมตรต่อปี และ 78,762.90 มิลลิเมตรต่อปี ในปี 2561 และ 2562 ตามลำดับ นั่นแสดงให้เห็นว่าปริมาณน้ำฝนในประเทศไทยโดยรวมมีแนวโน้มลดลง โดยในปี 2563 ปริมาณน้ำฝนได้เพิ่มขึ้นเล็กน้อยเป็น 97,124.90 มิลลิเมตรต่อปี (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2564) โดยในปี 2563 ภาคที่มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุด คือ ภาคใต้ อยู่ที่ 33,095.10 มิลลิเมตรต่อปี และ ภาคที่มีปริมาณน้ำฝนน้อยที่สุด คือ ภาคตะวันออก อยู่ที่ 12,261.80 มิลลิเมตรต่อปี

ในขณะที่ข้อมูลปริมาณน้ำในเขื่อนในประเทศไทย ในช่วงปี 2559-2561 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่ต่อมาก็มีปริมาณลดลงในปี 2562-2563 อยู่ที่ 94,873 ล้านลูกบาศก์เมตร และ 71,605 ล้านลูกบาศก์เมตร ต่อปีตามลำดับ จากปริมาณน้ำฝนที่มีแนวโน้มลดลง ประกอบกับปริมาณน้ำในเขื่อนที่ส่วนหนึ่งใช้เป็นแหล่งสำรองน้ำเพื่อการเกษตรกรรม ก็มีปริมาณ

ลดลงเช่นกัน สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับการผลิตภาคเกษตรกรรมของประเทศที่ใช้น้ำเป็นปัจจัยการผลิต

3.2 แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรกรรม

ปราโมทย์ ไม้กั๊ด (2557) ได้กล่าวถึงหลักในการจัดการน้ำไว้ว่า

1. ต้องกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติให้ชัดเจน จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำที่ประชาชนทุกภูมิภาคกำลังประสบในปัจจุบัน กล่าวได้ว่า มีส่วนมาจากนโยบายและแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำแต่ละประเภทของรัฐบาลแต่ละสมัยไม่มีความชัดเจน และไม่ครอบคลุมการแก้ไขปัญหาในทุกด้าน นับเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีความชัดเจน สามารถปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้ มิใช่เป็นนโยบายของรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่ง รัฐบาลชุดใดที่รับผิดชอบบริหารราชการแผ่นดินจะต้องบริหารจัดการน้ำและทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ตามนโยบายที่กำหนดนั้นอย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นนโยบายของชาติทราบจนสภาพปัญหาจะได้รับการแก้ไขและฟื้นฟูอย่างสัมฤทธิ์ผลทั่วถึง

2. จัดทำแผนแม่บท (แผนหลัก) การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในระดับลุ่มน้ำในปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรน้ำในแต่ละลุ่มน้ำกล่าวได้ว่ายังไม่มีแผนแม่บทโดยรวมทั้งหมด ซึ่งแผนแม่บทนั้นต้องมีการระบุถึงยุทธศาสตร์ แผนงานและโครงการที่มีรายละเอียดแสดงถึงวิธีการแก้ไขปัญหาของแต่ละพื้นที่และชุมชนครอบคลุมตลอดทั้งลุ่มน้ำให้ครบถ้วน หลายหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในปัจจุบันอาจมีเพียงการศึกษาและจัดทำแผนการดำเนินงานตามภาระหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานนั้นๆ งานที่ดำเนินการตามแผนของแต่ละหน่วยงานจึงมักเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะด้านเฉพาะจุดและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้การจัดการทรัพยากรน้ำแต่ละประเภทให้ทั่วถึงอย่างเป็นระบบตลอดทั้งลุ่มน้ำ ในปัจจุบันยังไม่มีทิศทางและวิธีการปฏิบัติในแต่ละพื้นที่และแต่ละชุมชนที่จะดำเนินการในระยะยาวที่มีความชัดเจน

ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่เป็นภาพรวมของแต่ละลุ่มน้ำให้สัมฤทธิ์ผล จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องเร่งรัดจัดทำแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำของลุ่มน้ำต่างๆ ขึ้นให้ครอบคลุมถึงยุทธศาสตร์ในทุกด้านและทุกพื้นที่อย่างสมบูรณ์บูรณาการ ซึ่งระหว่างจัดทำแผนแม่บทต้องมีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนทุกกลุ่มในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำ ทั้งลุ่มน้ำย่อย ลุ่มน้ำสาขาและรวมทั้งลุ่มน้ำหลัก เพื่อให้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำ และแนวทางจัดการน้ำที่เขาเหล่านั้นต้องการ เพื่อใช้ประกอบการจัดทำแผนแม่บทให้มีความสมบูรณ์ที่สุด

3. กำหนดมาตรการจัดการน้ำให้สอดคล้องกับศักยภาพและภูมิสังคม มาตรการจัดการน้ำหมายถึง ยุทธศาสตร์หรือวิธีการที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาให้บังเกิดผลสำเร็จ จากนโยบายการจัดการน้ำที่กำหนด รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรต้องพิจารณาศึกษาถึงมาตรการที่จะแก้ไขปัญหาแต่ละด้านโดยกำหนดอยู่ในแผนแม่บทของลุ่มน้ำรวมทุกด้านให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทั้งด้านเทคโนโลยีและสภาพสังคมของแต่ละพื้นที่

4. ปรับปรุงกลไกองค์กรจัดการน้ำระดับชาติและท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ การทำงานแก้ปัญหาทรัพยากรน้ำในปัจจุบันยังมีปัญหาด้านองค์กรเหมือนในอดีต จึงเป็นเหตุให้การทำงานแก้ปัญหาต่าง ๆ ไม่เป็นเอกภาพและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เพราะหน่วยงานหรือองค์กรระดับชาติที่ทำงานแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำซึ่งมีอยู่หลากหลายนั้นยังคงสังกัดภายใต้การบริหารจัดการของหลายกระทรวง ซึ่งในบางกระทรวงมีหน้าที่แบบไม่ใช่ภารกิจหลักหรือเป็นงานฝาก บางหน่วยงานกำหนดภาระหน้าที่ไว้หลายประเภท หลายวัตถุประสงค์ เกินบทบาทในภาระหน้าที่ของกระทรวงที่สังกัด

5. สร้างจิตสำนึกให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญของน้ำเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนทั่วไปในทุกกลุ่มน้ำตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำ การใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพรู้คุณค่า ด้วยการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้ความรู้แก่ประชาชนระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งทุกกลุ่มน้ำด้วยเอกสารและสื่อความรู้เกี่ยวกับการจัดการน้ำแบบเข้าใจง่าย ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงศักยภาพและสภาพเกี่ยวกับปัญหาน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นและระดับลุ่มน้ำอย่างถูกต้องชัดเจน

นอกจากนั้น ควรบรรจุการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในหลักสูตรการศึกษาของเยาวชนทุกระดับให้เข้าใจถึงสภาพทรัพยากรน้ำลักษณะต่างๆ ในลุ่มน้ำ สภาพปัญหาและกระบวนการเข้าใจในความสำคัญของการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ รู้คุณค่า ตลอดจนความเข้าใจในหน้าที่การมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพทรัพยากรน้ำอย่างแข็งขันต่อไป

ภูริตา เกิดปรางค์และสวรรยา ธรรมอภิพล (2560) ได้ทำเรื่องการปรับตัวเชิงรุกของเกษตรกรสวนส้มโอ จังหวัด นครปฐม พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอดำบลหอมเกร็ด จะใช้วิธีการยกร่องสวนส้มโอในพื้นที่ของตนเองเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ สำหรับการเพาะปลูก และมีการปลูกพืชที่มีอายุการเก็บเกี่ยวสั้นแซมในแปลงปลูกส้มโอ เช่น กลัวย ปลูกหมาก ปลูก มะนาว ปลูกมะพร้าว ปลูกฝรั่ง ปลูกขนุน เพื่อไม่ให้พื้นที่ของตนเองว่างเปล่าและเพื่อให้มีผลผลิตสร้างรายได้ตลอดปี

ลือโรจน์ จินดารัตนวงศ์ (2554) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่าง ยั่งยืนด้วยระบบท่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลตะพง อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า เกษตรกรใช้วิธีการขุด บ่อน้ำหรือขุดสระน้ำในพื้นที่ทำการเกษตรของตัวเองเพื่อกักเก็บน้ำในช่วงหน้าฝน ขนาดของบ่อ สระ จะเล็กหรือใหญ่ ขึ้นกับพื้นที่ของเกษตรกร โดยจะใช้น้ำจากบ่อหรือสระที่ขุดขึ้นควบคู่ไปกับแหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำสาธารณะ เพื่อช่วย ลดกระทบจากปัญหาภัยแล้งหรือปริมาณน้ำชลประทานไม่เพียงพอโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาความรู้การจัดการน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านปากช่อง ตำบล เขาพระ อำเภอมือง นครนายก เพื่อศึกษาการใช้ น้ำ ปัญหาการใช้ น้ำ ในการทำเกษตรกรรมและการมีส่วนร่วมของ ชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ ในการจัดการปัญหาการใช้ น้ำเพื่อการเกษตรกรรม

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักมาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) เกษตรกรผู้ใช้น้ำ ซึ่งหมายถึง คราวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านปากช่อง ตำบล เขาพระ อำเภอมือง นครนายก จังหวัดนครนายก ประกอบอาชีพเกษตรกรไม่น้อยกว่า 5 ปี โดยมีจำนวน 10 คน และ 2) ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการชลประทานนครนายก สำนักงานชลประทานที่ 9 ในฐานองค์กร/หน่วยงานที่มี หน้าที่เกี่ยวข้องในการจัดการปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรกรรมในพื้นที่ โดยมีจำนวน 1 คน

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่ง แบ่งเป็น 2 ชุด สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 กลุ่ม โดยผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถาม (Interview Guide) ที่มีการกำหนด หัวข้อหรือประเด็นไว้เพียงกว้างๆ ล่วงหน้า โดยเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด และในการสัมภาษณ์สามารถ ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจนและครอบคลุมในประเด็นของวัตถุประสงค์การศึกษา แนวคำถามมี 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 การใช้ น้ำและสภาพปัญหาการใช้ น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของ ชุมชนบ้านปากช่อง และส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาการใช้ น้ำเพื่อการเกษตรกรรม

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นเกษตรกรในชุมชนบ้านปากช่อง ตำบลเขาพระ อำเภอมือง นครนายก จังหวัดนครนายก จำนวน 10 คน เป็นเพศชาย จำนวน 4 คน และหญิง จำนวน 6 คน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 2-4 คน มีอายุระหว่าง 49 -67 ปี ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอาศัยในชุมชนมาตั้งแต่กำเนิด โดยมีระยะเวลาทำการเกษตรกรรม 20 -50 ปี มีเพียง 1 รายที่ทำเกษตรกรรม 15 ปี มีพื้นที่ทำเกษตรกรรมอยู่ที่ 4-11 ไร่ และทั้งหมดประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก มี เพียง 6 รายที่ทำอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพเสริม

5.2 การใช้ น้ำและสภาพปัญหาการใช้ น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของชุมชนบ้านปากช่อง

การใช้ น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของเกษตรกรชุมชนบ้านปากช่อง ส่วนใหญ่ใช้น้ำเพื่อการทำนาข้าว ทั้งข้าวนาปี และข้าวนาปรัง รองลงมาคือการใช้ น้ำเพื่อการปลูกไม้ผล เช่น กลัวย มะม่วง มะปราง มะยงชิด ข้าวโพด ส้มโอ เป็นต้น และ การใช้ น้ำเพื่อการปลูกพืชสมุนไพรและผักสวนครัว เช่น ผักชี ผักบุ้ง พริก ต้นหอม ข่า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา เป็นต้น โดยแหล่งที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรกรรมในชุมชนบ้านปากช่อง มาจาก 2 แหล่ง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยปรือ และ การขุดบ่อน้ำหรือสระน้ำ เพื่อใช้กักเก็บน้ำฝนและสำรองน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง สำหรับปัญหาการใช้ น้ำเพื่อการ

เกษตรกรรม พบปัญหาสำคัญคือความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้น้ำปริมาณไม่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง ทำให้เกษตรกรมีการวางแผนการการเพาะปลูก เช่น การหมุนเวียนการปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยในช่วงฤดูแล้งและการสำรองน้ำตามศักยภาพความพร้อมของตัวเอง

5.3 การมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม

การมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม พบว่า เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรภาครัฐ คือ ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการชลประทานนครนายก สำนักงานชลประทานที่ 9 และเกษตรกรผู้ใช้น้ำชุมชนบ้านปากช่อง โดยมีส่วนร่วม ตั้งแต่ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและวางแผนแก้ไขปัญหาการใช้น้ำ ดำเนินการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐโดยกรมชลประทานนครนายกและเกษตรกรผู้ใช้น้ำ โดย เกษตรกรผู้ใช้น้ำจะแจ้งปัญหาที่พบต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง กรมชลประทานนครนายกจะจัดประชุมกลุ่มเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นประจำทุก 3 เดือน เพื่อรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมและความต้องการของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในการช่วยเหลือหรือการสนับสนุนจากภาครัฐ และเปิดโอกาสให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำเสนอความคิดเห็นและแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งได้วางแผนในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ การลอกคลองส่งน้ำเพื่อทำความสะอาดสิ่งอุดตันทางเดินน้ำ การกำหนดเวลาการเปิด-ปิดน้ำของคลองชลประทาน 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการน้ำตามแผนงานที่ได้ตกลงร่วมกัน ได้แก่ การลงพื้นที่เพื่อประชาสัมพันธ์ถึงแผนงานให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำได้รับทราบ การให้ข้อมูลสถานการณ์น้ำและการใช้น้ำให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำ เพื่อให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำได้นำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนในการทำการเกษตร การกำหนดการจัดสรรการเปิด-ปิดน้ำในช่วงฤดูแล้งแบบวันคู่-วันคี่ เพื่อจัดสรรน้ำให้เพียงพอต่อทุกสายของการส่งน้ำอย่างเท่าเทียม และการร่วมกันทำความสะอาดขุดลอกคูคลองส่งน้ำเพื่อไม่ให้อุดตันทางเดินน้ำ 3) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินการจัดการน้ำคณะกรรมการเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการจัดการน้ำโดยการสำรวจความพึงพอใจของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ว่าส่งผลดีต่อการทำการเกษตรหรือไม่ มีการให้ความร่วมมือหรือปัญหาอุปสรรคเรื่องใด รวมถึงการประเมินว่าเป็นไปตามแผนหรือไม่

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมของชุมชนบ้านปากช่อง ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการทำนาข้าว รองลงมาคือการใช้น้ำเพื่อการปลูกไม้ผล โดยเฉพาะมะยงชิด มะปรางหวาน ที่เป็นผลไม้ขึ้นชื่อและสร้างรายได้ที่สำคัญของจังหวัด และปลูกผักและสมุนไพร ตามลำดับ สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานจังหวัดนครนายก (มปป.) ที่กล่าวว่า ภาคการเกษตรกรรม การป่าไม้และการประมง เป็นสาขาที่สร้างรายได้หลักอันดับหนึ่งของจังหวัดนครนายก คิดเป็น ร้อยละ 20.42 โดยมีพื้นที่เกษตรกรรม มากถึงร้อยละ 51.80 ของพื้นที่จังหวัด โดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวในจังหวัดนครนายก มีพื้นที่ทำนามากถึง 515,441 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 77.21 ของพื้นที่เกษตรกรรมของจังหวัด รองลงมาคือพื้นที่สวนไม้ผล และไม้ยืนต้น ประมาณ 91,470 ไร่ โดยไม้ผลที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับปลูกกันมาก ได้แก่ มะยงชิด มะม่วง มะนาว ส้มโอ กล้วยน้ำว้า กระท้อน ทูเรียน มะปรางหวาน กล้วย หอม มังคุด ขนุน เงาะ มะดัน และไม้เลื้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมะยงชิด มะปรางหวานที่นับว่าเป็นผลไม้ที่มี ชื่อเสียงของจังหวัดนครนายก และเนื่องจากการทำสวนไม้ผลในจังหวัดส่วนใหญ่เป็นแบบสวนผสมผสาน ทำให้ มีผลผลิตจากผลไม้ชนิดต่างๆ ผลัดเปลี่ยนกันออกตลอดทั้งปี ทารายได้แก่เกษตรกรเป็นอย่างมาก ส่วนการปลูกพืชผักและสมุนไพร มีประมาณ 8,569 ไร่ เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน และจำหน่ายภายในจังหวัดและพื้นที่จังหวัดข้างเคียง เช่น ตลาดปราจีนบุรี ตลาดไท และตลาดสี่มุมเมือง โดยปลูกกันมากในพื้นที่อำเภอบ้านนา อำเภอเมืองนครนายก อำเภอองครักษ์ และอำเภอบางพลี และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พันธุ์ทิพา สนธิสุวรรณกุล และสุวรรณยา ธรรมอภิพล (2562) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาต่อสถานการณ์ภัยแล้งในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ที่พบว่า การขาดแคลนน้ำในพื้นที่ชุมชนบ้านไผ่จรเข้ จังหวัดนครปฐม ส่งผลกระทบต่อการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะอาชีพการทำนาข้าวสามารถทำได้เพียงปีละ 1 ครั้ง เฉพาะข้าวนาปี เนื่องจากปริมาณน้ำไม่เพียงพอ เกษตรกรจะใช้วิธีการปลูกพืชชนิดอื่นทดแทนในช่วงฤดูแล้ง โดยส่วนใหญ่เป็นพืชใช้น้ำน้อย เช่น ถั่วเขียว เนื่องจากเป็นพืชใช้น้ำน้อย เจริญเติบโตได้ดีในสภาพอากาศแห้งแล้ง ทำให้เกษตรกรมีรายได้ในช่วงฤดูแล้ง

และจากการศึกษาจะเห็นได้ว่าแหล่งที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรกรรมในชุมชนบ้านปากช่อง มาจาก 2 แหล่ง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยปรือ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลักที่ใช้ในการเกษตรกรรม และ การขุดบ่อน้ำหรือสระน้ำตามศักยภาพความพร้อมของแต่ละคน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลีโรจน์ จินดารัตนวงศ์ (2554: 98) ที่ได้ทำการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืนด้วยระบบท่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลตะพง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า เกษตรกรจะใช้วิธีการขุดบ่อน้ำหรือขุดสระน้ำในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเองเพื่อกักเก็บน้ำในช่วงหน้าฝน ขนาดของบ่อ สระ จะเล็กหรือใหญ่ขึ้นกับพื้นที่ของเกษตรกร โดยจะใช้น้ำจากบ่อหรือสระที่ขุดขึ้นควบคู่ไปกับแหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำสาธารณะ เพื่อช่วยลดผลกระทบจากปัญหาภัยแล้งหรือปริมาณน้ำชลประทานไม่เพียงพอ และสอดคล้องกับงานวิจัยของภูริตา เกิดปรำงค์และสุวรรณยา ธรรมอภิพล (2560) ที่ได้ทำเรื่องการปรับตัวเชิงรุกของเกษตรกรสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอตำบลหอมเกร็ดใช้วิธีการยกร่องสวนส้มโอ ในพื้นที่ของตนเองเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้สำหรับการเพาะปลูกและมีการปลูกพืชที่มีอายุการเก็บเกี่ยวสั้น แซมในแปลงปลูกส้มโอ เช่น กล้วย ปลูกหมาก ปลูกมะนาว ปลูกมะพร้าว ปลูกฝรั่ง ปลูกขนุน แซมในพื้นที่ของตนเองเพื่อไม่ให้พื้นที่ของตนเองว่างเปล่าและเพื่อให้มีผลผลิตสร้างรายได้ตลอดปี และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พันธิทิพา สนธิสุวรรณกุล และสุวรรณยา ธรรมอภิพล (2562) ที่ได้ทำเรื่อง การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาต่อสถานการณ์ภัยแล้งในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า นอกจากการใช้น้ำจากระบบชลประทานเป็นหลักแล้ว เกษตรกรยังใช้วิธีการขุดบ่อสำรองเพื่อใช้เองในครัวเรือน

การศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาการใช้น้ำ จะเห็นได้ว่าในชุมชนบ้านปากช่องเกิดการบริหารจัดการน้ำโดยการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐโดยฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการชลประทานนครนายก สำนักงานชลประทานที่ 9 และเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ในการเสนอปัญหาความต้องการเพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุผาชาติ จันทรหอม (2564: 16) ที่กล่าวถึงกระบวนการจัดการน้ำนั้นก็ต้องให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหาประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องเริ่มคิดแนวทางร่วมในการแก้ปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ แต่อย่างไรก็ตามในรายงานการวิจัยของ ฐกร กาญจนจิระเดช, มยุรี รัตนเสริมพงศ์ และ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2561: 548) แสดงให้เห็นว่า ประชาชนบางส่วนไม่ให้ความสำคัญกับการประชุมกลุ่มทำให้ขาดประสิทธิภาพในด้านการบริหารจัดการน้ำ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความตระหนักให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการน้ำ

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

7.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการใช้น้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านปากช่องส่วนใหญ่เพื่อการทำนา ซึ่งการทำนาปลูกข้าว ใช้ระยะเวลาการปลูกค่อนข้างนานจนถึงระยะเก็บเกี่ยวและเป็นพืชที่ใช้น้ำมาก ดังนั้นอาจประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำหรือปริมาณน้ำไม่เพียงพอโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ดังนั้นในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรวางแผนจัดสรรน้ำให้แก่เกษตรกรนาข้าวอย่างเพียงพอตลอดทั้งปีเพื่อลดผลกระทบจากความเสียหายจากการปลูกข้าว รวมถึงควรส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยและระยะเวลาเก็บเกี่ยวสั้นในช่วงฤดูแล้ง เช่น ถั่วเขียว ผักชี ผักบุ้ง พริก ต้นหอม ข่า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา มะนาว ฯลฯ รวมถึงส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการน้ำ

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. จากการศึกษาครั้งนี้ค้นพบว่าชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการน้ำอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อาจเนื่องจากข้อจำกัดเรื่องเวลา สถานที่ ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ ฯลฯ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาแนวทางการส่งเสริมหรือสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ
2. จากการศึกษาพบว่าประชาชนมีการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมจากห้วยปรือและการขุดบ่อสำรอง ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาศักยภาพของแหล่งน้ำห้วยปรือในการใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรของชุมชน รวมถึงการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

8. บรรณานุกรม

- กรมชลประทาน. (2564). แผนการจัดสรรน้ำและเพาะปลูกพืชฤดูฝน พ.ศ. 2564. เข้าถึงเมื่อ 11 กันยายน 2564. สืบค้นจาก http://water.rid.go.th/hwm/wmoc/planing/dry/manage_water2563-64.pdf
- การประปาส่วนภูมิภาค. (2548). ปริมาณการใช้น้ำ. เข้าถึงเมื่อ 8 ตุลาคม 2564 . สืบค้นจาก <https://www.pwa.co.th/news/view/16719>
- กรมอุตุวิทยามหาวิทยาลัย. (2563). ปริมาณน้ำฝนประเทศไทย. เข้าถึงเมื่อ 19 กันยายน 2564. สืบค้นจาก <https://www.tmd.go.th/info/info.php?FileID=55>
- โกวิท พวงงาม. (2545). การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐกับการดำเนินงานพัฒนาชุมชน. เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2564 สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/479948>
- คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ. (2564). รายงานสถานภาพน้ำเขื่อน. เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2564. สืบค้นจาก http://tiwrmdev.hii.or.th/DATA/REPORT/php/rid_bigcm.html
- ฐกร กาญจนจิระเดช, มยุรี รัตนเสริมพงศ์ และ สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2561). รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6(2), 537-552.
- บุพชาติ จันทร์หอม. (2564). แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน. Journal of Roi Kaensarn Academ, 6(6), 341-356.
- ปราโมทย์ ไม้กลัด. (2561). ทางออกการบริหารจัดการน้ำของไทย. เข้าถึงเมื่อ 14 กันยายน 2564. สืบค้นจาก <http://irre.ku.ac.th/otpaper/pdf/ทางออกการบริหารจัดการน้ำของไทย%20-%20TDRI.pdf>
- พินธิทิตา สนธิสุวรรณกุลและสวรรยา ธรรมอภิพล. (2562). การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาต่อสถานการณ์ภัยแล้งในชุมชนบ้านไผ่จระเข้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. Journal of Management and Development Ubon Ratchathani Rajabhat University, 6(2), 1-22.
- ภูริตา เกิดปรำงค์และ สวรรยา ธรรมอภิพล. (2560). การปรับตัวเชิงรุกของเกษตรกรสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม. Journal of Management and Development Ubon Ratchathani Rajabhat University, 4(2), 21-43.
- ยุพาพร รูปงาม. (2545). “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณ ในการปฏิรูป ระบบราชการ”. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ลือโรจน์ จินดารัตนวงศ์. (2554). “การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืนด้วยระบบท่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลตะพง อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง.” วิทยาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม), คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ. (2555). คลังความรู้ภัยพิบัติทางธรรมชาติ. เข้าถึงเมื่อ 19 กันยายน 2564. สืบค้นจาก [http://ndwc.disaster.go.th/cmsdetail.ndwc-9.283/26675/menu_7525/4214.1/รู้_จัก_ภัย_จาก_ภัย_แล้ง+\(Droughts\)](http://ndwc.disaster.go.th/cmsdetail.ndwc-9.283/26675/menu_7525/4214.1/รู้_จัก_ภัย_จาก_ภัย_แล้ง+(Droughts))